

**MOTIVATSIYANING ASOSIY TURLARI VA RIVOJLANISH
BOSQICHLARI**

ESHMURODOVA MUSHTARIY JO'RABEK QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti, Psixologiya
yo'nalishi 112PS- guruh talabasi
mushtariy2567@gmail.com

ASTATANAQULOVA MOXINUR BAXROM QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti, Psixologiya
yo'nalishi 112PS- guruh talabasi
AstanaqulovaMoxinurb12003860@gmail.com

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya
kafedrası o'qituvchi
Email: ulugbekshomurotov986@gmail.com
Tel: +998915107420
<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

Annotatsiya. Ushbu maqolada motivatsiyaning mohiyati, uning asosiy turlari hamda inson hayoti davomida kechadigan rivojlanish bosqichlari ilmiy asosda tahlil etilgan. Motivatsiyaning ichki va tashqi shakllari, shuningdek, ijtimoiy, erishuv, affiliatsiya va hukmronlik motivlari o'rtasidagi farqlar yoritilgan. Shaxsning biologik, ijtimoiylashuv, o'zini anglash va o'zini rivojlantirish bosqichlarida motivatsiya qanday shakllanishi masalasi psixologik yondashuv asosida izohlangan..

Kalit so'zlar: motivatsiya, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, erishuv motivi, ijtimoiylashuv, shaxs rivojlanishi, ehtiyojlar ierarxiyasi.

Kirish. Inson faoliyati har doim muayyan ehtiyojlar va maqsadlar bilan belgilanadi. Ushbu jarayonning markazida motivatsiya — ya'ni shaxsni maqsad sari harakatga undovchi psixik kuch yotadi. Motivatsiya inson faoliyatining mohiyatini belgilab, uni yo'naltiruvchi, faollashtiruvchi va boshqaruvchi mexanizm sifatida qaraladi. Psixologiya fanida motivatsiya masalasi K. Levin, A. Maslou, D. MakKlelland, E. Detsi, R. Rayan, X. Xekhauzen kabi olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Ularning tadqiqotlari motivatsiyaning biologik, ijtimoiy va shaxsiy jihatlarining o'zaro uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Motivatsiyaning asosiy turlari

1. Ichki motivatsiya

Ichki motivatsiya — bu shaxsning faoliyatga boʻlgan ichki qiziqishi, oʻzini rivojlantirish, bilish, ijod qilish yoki maʼnaviy qoniqish olish istagidan kelib chiqadigan turtkidir. Masalan, talabaning bilim olishdan zavqlanishi yoki rassomning sanʼat orqali oʻzini ifoda etishi ichki motivatsiyaga misoldir. Bu turdagi motivatsiya shaxsning ijodkorligi, barqarorligi va mustaqilligini taʼminlaydi.

2. Tashqi motivatsiya

Tashqi motivatsiya — faoliyatni tashqi ragʻbatlar (mukofot, baho, maqtov, jazodan qochish) taʼsirida bajarishdir. Masalan, ishchining ish haqi uchun ishlashi, talabani yuqori baho uchun oʻqishi. Tashqi motivatsiya qisqa muddatli natija bersa-da, u shaxsning ijtimoiy moslashuviga muhim taʼsir koʻrsatadi.

3. Ijtimoiy motivatsiya

Bu tur shaxsning jamiyatdagi oʻrni, guruh bilan munosabatlari, ijtimoiy qadriyatlari bilan bogʻliq. Inson boshqalarning eʼtirofini qozonish, jamoaga tegishli boʻlish, ijtimoiy maqomni mustahkamlash orqali harakat qiladi.

4. Erishuv (yutuqqa yoʻnaltirilgan) motivatsiya

D. MakKlelland tomonidan ishlab chiqilgan bu nazariya shaxsning muvaffaqiyatga erishish, qiyinchiliklarni yengish va maqsadni amalga oshirishga intilishini ifodalaydi. Bu motivatsiya insonning faoliyat natijalarini yaxshilashga, oʻz imkoniyatlarini toʻliq namoyon etishga yordam beradi.

5. Affiliatsiya motivatsiyasi

Affiliatsiya (doʻstlashuv, yaqinlik) motivi shaxsning ijtimoiy munosabatlarda ilqlik, doʻstlik, hurmat va eʼtirof topishga intilishi bilan tavsiflanadi.

6. Hukmronlik (dominantlik) motivatsiyasi

Bu shaxsning boshqalar ustidan nazorat oʻrnatish, rahbarlik qilish, yetakchilik qilish istagi bilan bogʻliq. Bunday motivatsiya ijtimoiy tizimlarda liderlik xatti-harakatlarini shakllantiradi.

Motivatsiyaning rivojlanish bosqichlari

1. Biologik bosqich.

Inson hayotining dastlabki davrida motivatsiya asosan fiziologik ehtiyojlar bilan belgilanadi: ochlik, xavfsizlik, dam olish, himoya va boshqalar. Bu bosqichda instinktiv harakatlar ustunlik qiladi.

2. Ijtimoiylashuv bosqichi

Bola oila, maktab, jamiyat taʼsirida ijtimoiy meʼyor va qadriyatlarni oʻzlashtiradi. Ragʻbat va jazo orqali tashqi motivatsiya kuchayadi. Bu bosqichda shaxs “boshqalar kutganidek” harakat qiladi.

3. Oʻzini anglash bosqichi

Oʻsmirlik va yoshlik davrida shaxs oʻz maqsadlarini anglay boshlaydi, ichki motivatsiya kuchayadi. Faoliyat tanlashda shaxsiy qadriyatlar ustuvorlik qila boshlaydi. Oʻzini oʻzi rivojlantirish bosqichi. Bu bosqichda inson oʻzining

imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga intiladi. Ichki motivatsiya yetakchi o'ringa chiqadi. Shaxs o'zini nazorat qila oladi, o'z mehnatidan ma'naviy qoniqish oladi.

Maslou ehtiyojlar nazariyasida motivatsiyaning bosqichlari

A. Maslou inson motivatsiyasini besh bosqichli piramida ko'rinishida tasniflagan:

1. Fiziologik ehtiyojlar;
2. Xavfsizlik ehtiyojlari;
3. Muhabbat va tegishlilik ehtiyoji;
4. Hurmat va e'tirof ehtiyoji;
5. O'zini o'zi ro'yobga chiqarish ehtiyoji.

Bu model shaxs motivatsiyasi rivojlanishida ehtiyojlarning yuqoriga ko'tarilib borishini ko'rsatadi.

Xulosa. Motivatsiya inson faoliyatining markazida turuvchi murakkab psixologik jarayondir. Uning rivojlanishi shaxsning biologik ehtiyojlaridan boshlab, ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlarga asoslangan ichki motivlarga o'tishi bilan xarakterlanadi. Ichki motivatsiyaning ustuvorligi insonning ijodiylik, o'zini anglash va o'zini rivojlantirish darajasini belgilaydi. Psixologik nuqtai nazardan, barqaror motivatsiyani shakllantirish ta'lim, tarbiya va shaxsiy refleksiya jarayonlarining uyg'unligiga bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Allport G.W. Pattern and Growth in Personality. New York, 1961.
2. Erikson E. Childhood and Society. New York, 1950.
3. Jung C.G. Memories, Dreams, Reflections. London, 1962.
4. Rubin H.J., Rubin I.S. Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data. Sage Publications, 2005.
5. Karimova V.M. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
6. Zokirov M. Shaxs psixologiyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.